

שע"י המכון התורני ירושלים

פסח - תשפ"ג | גליון 15 | הפקה ועריכה: הרב נעם יעקובי שליט"א וצוות המכון התורני

יציאת מצרים - שורש יצירת עם ישראל

מהותו ומציאותו של עם ישראל קשורות ומאחודות עם התורה הקדושה, וכדברי רב סעדיה גאון הידועים (בספר אמנות ודעות): "אין אומתנו אומה אלא בתורתה".

עם ישראל הוא העם הנבחר בזכות קבלת התורה.

ואם כן, הרי מן הדין היה שזמן קבלת התורה יתפוס מקום בראש במצוות ומועדי השנה, אבל למעשה הדבר שונה: הרבה מצוות וכן כל המועדים הם זכר ליציאת מצרים ואין בהם זכרון לזמן התהוות עם התורה כזכר למתן תורתנו, ולא עוד אלא זמן קבלת התורה בעצמו - חג השבועות תוכנו הוגדר בתפלה ובקידוש היום כזכר ליציאת מצרים.

וזה תמוה, הרי יציאת מצרים לא היתה אלא הכשרת הקרקע והאמצעי לקבלת התורה, ואינה התכלית בעצמה, ואם כן למה הוקבע זמן יציאת מצרים בתור עיקר העיקרים ויסוד היסודות.

הנה עשרת הדברות מתחילות ב"אנכי ה' אלקיך אשר הוצאתיך מארץ מצרים" (שמות כ, ב), ושואלים הקדמונים מדוע פתח ביציאת מצרים, והרי היה צריך לומר 'אשר בראתי שמים וארץ' (ראה שם בפירוש הרמב"ן והאבן עזרא).

הגר"א מוויילנא מיישב שאלה זו, שכמו שששת ימי המעשה הם ימי יצירת העולם בכלל, כך ימי יציאת מצרים הם ימי יצירת עם ישראל.

היות שעם ישראל אינו אומה ככל האומות, וגם לא האומה החשובה מבין כל אומות העולם, אלא הוא יצירה מיוחדת ובריאה חדשה שאינה קשורה ושייכת כלל לשאר האומות - "ובגוים לא יתחשב" (במדבר כג, ט). וכמו שהעולם בכללו נברא בששת ימי בראשית, כך היה צריך לברוא את עם ישראל בבריאה מיוחדת, והיה צריך ימי בריאה חדשים, כי הם עדיין לא נבראו בששת ימי בראשית, וימי יצירתם התחילו משעה שיצאו ממצרים במשך שבעה שבועות כנגד שבעת ימי בראשית.

לכן כתוב "אנכי ה' אלוקיך אשר הוצאתיך מארץ מצרים", כי האומה הישראלית נוצרה ונבראה ביציאת מצרים ולא בששת ימי בראשית.

על ידי השוואה זו שמשווה הגר"א בין בריאת העולם לבין יצירת עם ישראל, יכולים אנו לעמוד על חשיבותה ומרכזיותה של יציאת מצרים.

על בריאת העולם נאמר "המחדש בטובו בכל יום

יחזי. יש לומר מה דהקדים יחזי למגיד, ולא סדרו קודם למוציא מצה. ונראה דהוקשה כן להעיסור (הל' מצה ט' רנ"ג) דכתב ולפי שאנו צריכים לומר "כהא לחמא עניא" במצה פרוסה, פורס מצה חציה לאכילת מצה וחציה למצה אחרונה, וע"כ מנהג לפרוסה קודם הגדה ע"כ. ומבואר דדין הוא במגיד שיהא על המצה, וכמש"כ משום, שאומרים "כהא לחמא עניא", דאמרין בגמ' קט"ו ב' מה דרכו של עני בפרוסה, אף כאן בפרוסה, וע"כ צריך שיאמר כך על מצה הפרוסה.

מנחת

סיפר הגר"ש אונגר זצ"ל: "בשנת תש"ט, שנת עלותי לארץ הקודש, זכיתי להיות במחיצת קדוש ה' מן הרה"ק רבי אהרן מבעלזא זי"ע בליל חג הפסח, ולהביט בו בכניסתו ל"סדר" יחד עם אחיו הגה"ק מבילגורייא זי"ע. היה זה מחזה נורא הוד. הסדר כולו היה מעמד קדוש ונשגב לא יסור מנגד עיני. מרן ז"ל אחוז שרעפים. אומר דברי תורה על שולחן הסדר כמה פעמים. ועד האידנא נופל עלי רעד בהזכרי במראה הגדול כיצד ישב "דער הייליגער רב" ואחיו הק' לצידו. ובהגיעם ל"מה נשתנה" ספק הגה"ק מבילגורייא זי"ע כף על כף ואמר "אחי יקיר הנני רוצה לשאל ארבע קושיות". אשרי עין ראתה!" (הגדה "תורת איש")

*

מעשה מהגר"א

שמעתי מעשה מהחסיד הגר"א, שדרכו היה להוציא כל איש מעליו אחר הסדר של פסח. פעם אחת נחבא שם איש אחד כדי לראות מעשה, וראה שהתחיל לומר שיר השירים בדבקות גדול, ומיד יצאה נשמתו להדבק באלקיה והגוף נשאר מיראתו שלא ימות.

*

(מנחה וקדושה)

♦ "וכאן הבן שואל" - כל אחד ("בנים אתם לה' אלקים") יכול לבקש מהקב"ה מה שהוא רוצה...

♦ איתא בספרים, שמכח המצה יכולים להנצל מהיצה"ר, באשר השינוי שבין המלה 'מצה' למלה 'חמץ', היא אות חית (שהיא סגורה) ואות ה"א במצה המרומזת שיש לו פתח ממנו יכולים לצאת.

♦ ובאמת חושבים באמצע השנה מגיע איזה יום שאסור לאכול חמץ, שזה גרוע מלאכל חזיר, שחזיר מותר להנות מזה, וחמץ גם אסור להנות מזה, מה הפשט בזה? - להגיד לך שתעצור ותחשוב ותתבונן מה עשה לך אלקים, הוא הוציא אותך ממצרים, ואילו לא הוציאנו היינו נשארים שם במ"ט שערי טומאה! ומשום כך חומרת איסור חמץ. ועוד איתא שמי הוא הרשע של ההגדה? זה הוא שאינו מאמין שבליל הסדר יכולים באמת להתהפך ולצאת ממ"ט שערי טומאה. (ר' משה קלאצקין הי"ד)

תמיד מעשה בראשית" (תפילת שחרית ברכת יוצר אור). אמנם כל חלקי הבריאה כבר ברואים ועומדים מזמן בריאת העולם, וכמו שנאמר "אף תכון תבל בל תמוט" (תהלים צג, א), כלומר הקב"ה התקין את הבריאה שתעמוד בתוקפה ולא תימוט. אבל זהו רק בכוח, שיש בכוח כל הנבראים לעמוד ולא להתמוטט, אבל בפועל בכל יום ויום מתחדשת הבריאה.

בבריאת עם ישראל חוזר ונשנה הדבר: ביציאת מצרים נברא ונוצר עם ישראל, ואחרי זה נוספו להם עוד דברים ומעלות על גבי עצם היצירה, אבל בריאת האומה, שורשה ומקורה הם ביציאת מצרים, וכל המתהווה אחרי כן, אף אם יהא מן העיקרים הכי גדולים כקבלת התורה, אין זה אלא בגדר התפתחות וצמיחה משורשי המקור.

לכן שבת קודש וכל המועדים וכן מצוות יציאת ותפילין ועוד, כולם הינם זכר ליציאת מצרים, שיש בהם נביעה מההתגלות הכבירה שהיתה ביציאת מצרים, ומפני זה יציאת מצרים היא גולת הכותרת וראש פינה גם לתורה עצמה.

"ראתה שפחה על הים מה שלא ראה יחזקאל בן בוזי" (מכילתא דשירה ג). אין הכוונה שעל הים ראו יותר נבואה בכמות ממה שראו כל הנביאים בנבואה, אלא חז"ל גילו לנו שהראיה בימי יציאת מצרים היתה ראייה מסוג אחר לגמרי, ראיית השורש והתגלות המקור, ואין לדמות ראייה זו לשום התגלות אחרת שהיתה לנביאים, כי כל מה שראו הנביאים נבע מתוך אותו מקור שנפתח בפני האומה הישראלית בעת קריעת ים סוף. ומכיון שהשורש והמקור להתהוות האומה הם ביציאת מצרים, על כן חובה על כל אחד ואחד להידבק בשורשי יצירתו ולהתאחד עם המקור.

ולפיכך אמרו חכמינו: בכל דור ודור חייב אדם לראות את עצמו כאילו הוא יצא ממצרים (פסחים דף ק"ד, א, ובהגדה של פסח). מפני שכל הדברים, ואפילו דברים גדולים וחשובים ביותר, אם האדם אינו מרגיש בהרגשה חושית שהם שייכים אליו, הרי הם אצלו רק בבחינת היסטוריה כדבר שהיה פעם ותו לא, לפיכך בא הציווי להשתדל ולהתעמק, עד שיגיע לידי הרגשה נפשית כאילו הוא עצמו יצא ממצרים.

(מתוך ספר "דעת שרגא" - הגאון רבי צבי שרגא גרוסברד)

יחזי. יש לומר מה דהקדים יחזי למגיד, ולא סדרו קודם למוציא מצה. ונראה דהוקשה כן להעיסור (הל' מצה ט' רנ"ג) דכתב ולפי שאנו צריכים לומר "כהא לחמא עניא" במצה פרוסה, פורס מצה חציה לאכילת מצה וחציה למצה אחרונה, וע"כ מנהג לפרוסה קודם הגדה ע"כ. ומבואר דדין הוא במגיד שיהא על המצה, וכמש"כ משום, שאומרים "כהא לחמא עניא", דאמרין בגמ' קט"ו ב' מה דרכו של עני בפרוסה, אף כאן בפרוסה, וע"כ צריך שיאמר כך על מצה הפרוסה.

הטעם שנקרא ליל פסח 'סדר' (מתוך ספר "אוצרותיהם אמלא")

לפי פשוטו יש לומר שנקרא שמו ליל הסדר, לפי שהוא לילה משופע במצוות וכל המצוות חייבות להיעשות לפי סדר מסוים, ובחלק מהמצוות אם יעשה שלא לפי הסדר לא יצא ידי חובה, וכדוגמת לילה זה בריבוי המצוות ובסדרן, אין לנו בכל השנה. **טעם נוסף:** כתב הרדב"ז בתשובה (ח"ג סימן תתקעז תשובה שניה): "שבדרך הפשט אי אפשר להסביר מדוע החמירה התורה כל כך באיסורי חמץ בפסח שאסור במשהו ואסור בהנאה, וכיוצא בזה חומרות שלא מצינו בשום איסור בתורה. והרי ידוע שיש "פרדס" דרכים לתורה, פ'שט, ר'מז, ד'רש ס'וד, אך בחג הפסח שאי אפשר להבין את ענייני החג לפי דרך הפשט, נשאר מה"פרדס" רק "סדר" שהוא ס'וד ד'רש ר'מז, כי הפשט נעלם ממנו, ולכן קוראים ללילה הזה "ליל הסדר".

וכן מבאר הצדיק בעל ה"תפארת שלמה": שהרי ידוע שלתורה יש ארבעה רבדים, שסימנם "פרדס" שהם ראשי התיבות של: פ'שט, ר'מז, ד'רש, ס'וד. והוא מסביר: שאל לנו לחשוב לרגע שכל הדברים שאנו מבצעים בלילה הקדוש הזה ניתן להסבירם לפי הפשט הפשוט. כלל וכלל לא! בלילה הזה אנו מחויבים לעשות כל שביכולתנו לנסות ולרדת לרבדים העמוקים ביותר - והם הרמז הדרש והסוד! ואם כך הם פני הדברים הרי שאם נוציא את הפשט נשאר לנו "סדר" - ס'וד, ד'רש, ר'מז.

טעם נוסף: סדר הפסח היה במקור הקרבת קרבן הפסח, שיש לו

סדר מובנה. היום שאין מקריבים קרבנות, נשאר לנו רק "ליל הסדר". כל דבר מתמשך ואשר בנוי בשיטה מסוימת מוגדר כ"סדר": סדר העבודה, סדר וידוי, סידור התפילה. השימוש במילה "סדר" בא לרמז שכל מה שאירע לישראל מעת יציאת מצרים אינו שרשרת מקרית של אירועים, אלא הכל מתרחש לפי סדר והשגחה מן השמים (מהר"ל). **טעם נוסף:** ועוד ללמד שאפילו הניסים והנפלאות המתרחשים מן השמים, אף הם מהווים הנהגה מיוחדת עם משטר וסדר מסוים, ללא כל מקריות. כשם שהטבע מתנהל לפי סדר קבוע, כך גם הניסים העל-טבעיים יש להם סדר קבוע (חידושי הרי"ם).

טעם נוסף בשם "ליל הסדר" שיוחד ללילה זה, רומז שכל מה שאירע לבני ישראל מאז שנעשו לעם, מיציאת מצרים ועד היום, אין בו מקרה, כי אם כל הקורות הן בסדר ובהשגחת הבורא (מהר"ל). **טעם נוסף:** על שם הכתוב "ויהי בעצם היום הזה הוציא ה' את בני ישראל מארץ מצרים על צבאותם", ואמרו חז"ל (מכילתא דרשב"י שמות יב, נא) "מלמד שלא יצאו במהומה אלא מטוקסין ובסדר [מסודרים ומאורגנים לשבטיהם], אף על פי שיצאו בחפזון, כדכתיב "כי בחפזון יצאת מארץ מצרים" מכל מקום יצאו בסדר ולא במהומה", ומכאן השם "ליל הסדר" (כנסת יחזקאל).

טעם נוסף: אומרים בשמו של רבי אהרן מקארלין: הכוונה שמסתתרת כאן שאם נוהגים בו כראוי, בכוחו לעשות סדר ולהאיר את כל ימות השנה!

מעלת ליל הסדר (מתוך ספר "אוצרותיהם אמלא")

כתב השל"ה הקדוש (פסחים נר מצוה לו, לט): "ויחזור לביתו, ויתנהגו הוא ואשתו כמלך וכמלכה, ובני ביתו כבני מלכים. ויכינו כלי כסף וזהב ובגדי משי ורקמה מכל מה שחננם השם יתברך, והכל כדי להראות לכל שמחת לבו בחסדו של מקום. וקדושת הלילה הזה וכל הדינים הנוהגים הוא קדושה רבה במאוד, כי אז בחר בנו השם יתברך מכל העמים וקדשנו במצותיו. על כן ראוי לאדם להיותו נזהר שלא ידבר בלילה זה שום שיחה משיחת חולין, ויזהיר בני ביתו על זה, ולא יהיו נפרדים מדבקות השם יתברך רגע כמימרא, רק יתעסקו הכל במצוות הלילה הזה ובסיפורי ניסי מצרים ולפרסמם לבני ביתו. ואם הקב"ה חלק לו חלק בבניה וידוע סודות העניינים, יעסוק בהם.

ובר מן דין, יחשוב האדם המצוה הבאה לו פעם אחת בשנה, ואחר כך כל השנה אלו מצוות עוברות ממנו. על כן בשעתם יכבדם ויאהבם וידבק בהם, לא יפרד מחשבתו מהם. וראיתי מבני עלייה המחבבים מצוות, היו מנשקין המצות והמרור, וכל המצוות בעת מצוותן. וכן הסוכה בכניסתם וביציאתם. וכן ארבעה מינים שבלולב, והכל לחבב המצוות. ויש ללמוד זה ממה שכתב הרמ"א (סימן כד, ד), יש נוהגין לנשק הציצית בשעה שרואה בהם, והכל משום חיוב מצוה. ואשרי מי שעובד את ה' בשמחה ובטוב לבב ובדביקה וחשיקה וחפיצה".

וכתב ב"פלא יועץ" (ערך פסח): "ובליל התקדש החג הקדוש יאזור חיל לקיים מאמר רבותינו זכרונם לברכה (פסחים קטז, ב): "חייב אדם להראות בעצמו כאילו הוא יצא ממצרים". ועל ידי מחשבות טהורות תדיריות יתלהב לבו באופן שיראה שאי אפשר שלא לשמוח, ולפי התעוררותו ולפי מעשיו כך יהיה לו סייעתא דשמיא, והבא לטהר מסייעין אותו (שבת קד, א), שישמח בעושי שמוחה רבה,

שמחה של מצוה כדת מה לעשות".

ובספר "עלי שור" להגר"ש וולבה זצוק"ל כתב (ח"ב עמוד שצ): "ומתחילה עובדי עבודה זרה היו אבותינו, ועכשיו קרבנו המקום לעבודתו", ויש לשאול וכי "עכשיו" קרבנו ה', והלא זה היה לפני שלושת אלפים שנה. אלא כאן רמזו לנו רבותינו כי עכשיו ברגע זה של ליל הסדר ממש, הקב"ה לוקח כל אחד מאתנו ומקרב אותו לעבודתו. כי החג הקדוש הזה אינו זיכרון גרידא, כי אם בכל שנה ושנה מתחדשת אותה הארה רוחנית שהאירה לאבותינו במצרים, ואם נזכה נהיה גם אנחנו כ"יוצאי מצרים" ממש. וב"זוהר הקדוש" איתא ש"הגדה" הוא לשון רזא דמילתא. כי ההגדה מגלה לנו את המהלך הפנימי של הדברים, שאנו כעת ממש זוכים להארה שהיתה לאבותינו במצרים".

ודברים מלהיבים כתב בזה בעל ה"מנוחה וקדושה", וזה לשונו: "וכן בכל שנה נוצף בליל פסח הקדושה הראשונה, ולכן גם הבן וגם האב חופשיים בלילה הזה מהטומאה... ולכן צונו ה' לדבר על לב בנינו בלילה הזה המקודש, להשריש בלבם אמונת ה'... ומתחילה צריך להכין עצמו לישב בשמחת מצוה ודרך חירות, שיהיו הדברים יוצאים מלבו ועל ידי זה יכנסו בלב בניו, ויושרו שורש פרי יראת ה' ואמונתו כל ימיה... ודע שמי שברא אותנו ואת יצרנו הרע, יודע שבשעה שמצה ומרור מונחים לפניך אז מועיל מעשה השרשת יראת שמים לבנו ולא בעת אחר... עיי"ש, ע"כ. הרי לנו, שיש כוח מיוחד בלילה הזה, שכאשר האב מכין את עצמו באופן הנכון לסיפור, יזכה שבניו אחרי ידעו ללמד את יסודות התורה הנובעים מכוח יציאת מצרים אף לדורות אחריהם".

נסים רבים התרחשו בליל פסח, ובכל הדורות הוא שמור ומסוגל לנסים רבים, וכן לעתיד לבוא בזמן הגאולה. (פסח בציון, עמוד רנ"ז).

טעם איסור חמץ במשהו

בספרי המקובלים מבואר טעם הענין הא דחמץ אסור אפילו במשהו, ואילו שאר איסורים בטלים בששים או במאתים, והוא מפני שחמץ מרמז על יצר הרע האסור אפילו במשהו ויש לעקרו מן הלב לחלוטין, כמו שדור המלך ע"ה אומר "ולבי חלל בקרבי" (תהלים קיט), ומבואר במסכת בבא בתרא (פ"ס ק) שדוד הרגו ליצרו הרע ונעשה היצר חלל בקרבו.

מאידיך, מצה מרמזת על היצר טוב. וביאר המשגיח מלאמז"א את הענין, דתכונתו של החמץ לתפוח גבוה גבוה כיצר הזה המתגאה ותופח אל על, אבל לאחר כמה ימים הוא מתחיל להתעפש. "הקנאה והתאוה והכבוד מוציאין את האדם מן העולם" - אחר זמן הכל מתעפש ואיננו. התאוות, למיניהן, מרקיבות את נפש האדם והורסות את תאי חייו עד שהוא נאכל כליל ויוצא מן העולם. לולא ריסון הרצונות עלול האדם חלילה להתעפש ולהרקב. בשעת מעשה, שעה שהיצר בא אל האדם ומסיתו לחטא דומה האדם לחשוב בטעות כי אם יאבה לדברי היצר וישמע לעצתו יערב לו, אך דא עקא, הרי הוא כאותו

אדם השרוע על ערמת זפת חם, אותה שעה של שכיבה בזפת נעימה היא, אבל כשהוא חפץ לקום, הנה אוי! אינו יכול לזוז ולנוע, כל כולו דבוק לזפת והזפת דבוק בו. כזה הוא בעל התאוה, בשעה שהוא ממלא תאוותו והולך שבי אחר רצונותיו הכל טוב ונוח, אבל אחר כך הדבר נורא ממש! הרקבון שולט בו, כל כולו דבוק לרע בעצמותיו.

הגר"ח מבריסק היה ממשיל הענין לפלוגות החיילים אשר בשם 'קוזקים' יקראו, איש איש וסוסו אשר הוא רוכב עליו. על החייל מוטל חוב לשמור על סוסו, לשפצו, לנקותו ולשמור על בריאותו ושלמותו. עוד זאת אסור לו לקוזק למכור את הסוס אשר הועמד לרשותו. הוי אומר, אמר ר' חיים, לסוס יש קוזק שמשמשו ולא לקוזק יש סוס. כאלו הן התאוות, לא שהתאוות משמשות את האדם אלא האדם נעשה עבד לתאוות.

אבל המצה, מסמלת את מהותו של היצר הטוב. אינו תופח, אינו מגביה מדתו אל על, בענוה, בהצנע, בהשקט, ללא התנשאות, ומשום כך שומרת המצה על טיבה וטעמה

ולא על ידי שליח

יש לפרש, כי הרשע לועג על הקפידה המיוחדת שיש במצוות חג הפסח להתאמץ ולעשותן כל אדם בעצמו, ועל כך הוא שואל: "מה העבודה הזאת לכם", כלומר מדוע הנכם מקפידים לעשותה בעצמכם ולא על ידי שליח.

ונראה שאמנם לגבי כל המצוות: "מצוה בו יותר מבשלוחו", אך במצוות הפסח יותר מדקדקים ישראל ומקפידים לעשותן דוקא בעצמם ולא ע"י שליח. כמבואר בשו"ע (או"ח סי' תנ"ג), שאנשי מעשה רגילים לילך בעצמם לריחים לראות טחינת הקמח שלהם, וכן הרא"ש היה משתדל במצת מצוה ומזרז לכל העוסקים ומסייע בעריכתן. ויש להניח שגם כשהקריבו קרבן פסח נהגו לעשותו, במה שאפשר, שלא ע"י שליח. והטעם לכך הוא, כדי שתהיה הודאה מעין הנס בכל מעשה ומעשה מן המצוה, וכמו שהיציאה ממצרים היתה על ידי הקב"ה בכבודו ובעצמו, ולא על ידי שליח, כך מצוות הפסח תיעשה ע"י האדם עצמו ולא באמצעות שלוחו.

וזאת התשובה לשאלת הרשע, שקפידה זו היא על שום הניסים שהיו בעת פסח ה', שמחד נגף את מצרים ומאידיך הציל את ישראל, וזאת לא יתכן על ידי שליח.

וזוהו שמדגיש בעל ההגדה: "פסח וכו' על שום מה וכו' בנגפו את מצרים ואת בתינו הציל". ורמז לענין זה אנו מקפידים לעשות כל דבר בעצמנו ולא על ידי שליח.

(רבי יוסף מסלוצק, מובא ב"טללי אורות")

מהלכות אכילת מצה

את העליונה ואת הפרוסה, ומברך: אשר קדשנו במצותיו וצונו על אכילת מצה.

יכוין בברכת על אכילת מצה לפטור גם את אכילת המצה של כורך ואת אכילת מצת האפיקומן (פמ"ג מ"ז תפ"ו), ולכן לכתחילה לא ישיח דבר שלא מענין הסעודה עד אחר אכילת האפיקומן, כי בשלוש מצוות של אכילת מצה, נצטוינו בלילה הזה, פעם אחת מה"ת, ושתים מדברי סופרים. א. מצוות עשה מה"ת לאכול כזית מצה. ב. מצוות עשה מדברי סופרים לאכול כזית מצה עם כזית מרור כרוכים ביחד. ג. מצוות עשה מדברי סופרים לאכול מצת אפיקומן. (ויש ראשונים דסוברים שהמצות עשה מה"ת לאכול מצה מקיימים באכילת מצת האפיקומן).

בברכת על אכילת מצה, באמרו "אשר קדשנו במצותיו" יכוין לצאת במצות עשה מה"ת "בערב תאכלו מצות" ובמצות לא תעשה של לא תסור, ובמצות עשה של "על פי התורה אשר יורוך", "שאל אביך ויגדך", והיינו שנשמע למצות חכמים לאכול מצה בכורך, ולאכול מצת אפיקומן בסוף הסעודה, ובאמרו "על אכילת מצה" יכוין כל השלוש מצוות של אכילת מצה.

בוצע שני כזיתים ביחד, כזית מן המצה העליונה (משום לחם משנה), וכזית מהפרוסה (משום מצות אכילת מצה).

אין מטבילין מצת המוציא במלח. לא ישהה בין הברכה לאכילת הכזיתים אלא בגמר ברכת "על אכילת מצה" בוצע הכזיתים ומיד מיסב, ואוכל כדלהלן, ולאחר שגמר לאכול יחלק הכזיתים לב"ב, [ויש מחלקים תחלה להמסובין ואח"כ אוכלים כולם ביחד].

מצוה מן המובחר לאכול שני הכזיתים ביחד, דהיינו, שיכניס לפיו שני הכזיתים בבת אחת ולועסם היטב עד שירגיש טעם מצה בפיו, ובולע תחילה כזית אחת כולו בבת אחת ואחר כך יבלע כזית השניה בבת אחת. אם קשה

מצות עשה מן התורה לאכול כזית מצה בליל ט"ו שנאמר בערב תאכלו מצות. כל מצה משלש המצות, מיוחדת לקיים בה מצוה אחת. ממצה הראשונה, אוכלים כזית לברכת המוציא לצאת חובת מצות לחם משנה. ממצה השנייה, אוכלים כזית לברכת על אכילת מצה לצאת בו מצות אכילת כזית מצה. ממצה השלישית, אוכלים כזית למצות כורך (ב"ח תע"ג ד"ה ויחן). לפני הנטילה יזכיר לבני הבית: לאכול לכתחילה כזית בבת אחת בלא הפסק ולכל הפחות תוך זמן שיעור כדי אכילת פרס ולכוין בשעת אכילת הכזית לקיים מצות עשה מן התורה של אכילת מצה, וכן לכוין טעם מצות אכילת מצה כדלהלן, וכן לכוין בברכת על אכילת מצה לפטור את אכילת המצה של כורך ושל האפיקומן. היו ידיו דבוקות מיין ירחצם קודם נטילת ידיים שלא תהא חציצה.

הנשים יסירו את הטבעות מאצבעותיהן לפני נטילת ידיים. טוב שקודם הנטילה יביא את עצמו לידי חיוב נטילה [היינו שיגע במקומות המכוסים המחיבים נט"ו], (פמ"ג מ"ז רס"י תע"ג, ועי' באה"ל בסי' תע"ב). כשמברך ברבת על נטילת ידיים, באמרו: אשר קדשנו במצותיו יכוין: במצוות עשה של על פי התורה אשר יורוך וגו', שאל אביך ויגדך וגו', ובמצות לא תעשה של לא תסור שנשמע למצות חכמים שתקנו נטילת ידיים.

ברכת המוציא ועל אכילת מצה אחר ברכת הנטילה והניגוב נוטל שלש המצות בידו, ואוחזן בעשר אצבעותיו, באופן שתהינה נוגעות קצת זו בזו בלא הפסק מפה, העליונה והתחתונה שהן שלימות משום לחם משנה, והפרוסה באמצע משום לחם עוני, ויכוין לצאת מצות לחם משנה ביו"ט, [חל בשבת יכוין לקיים מצות לחם משנה בשבת ומצוות לחם משנה ביו"ט]. וגם להוציא את בני ביתו במצוות לחם משנה לפי שאין לפניהם לחם משנה, ומברך ברכת המוציא ואינו בוצע עדיין.

אחר ברכת המוציא משמיט את המצה התחתונה מידו, ומחזיק בידו רק

שלא יברר את הפירורין שלא נכתשו היטב, דהוי בורר פסולת מתוך אוכל, ואם ירצה להסירם יטלם עם מעט קמח, ומותר לשתות מים בשעת אכילת המצה כדי להקל את האכילה.

אם אינו יכול לאכול כזית תוך שיעור כדי אכילת פרס, לא יברך ברכת על אכילת מצה.

אוכל הכזית מצה מתוך שמחה של מצוה, ויכוין: באכילה זו הנני מקיים מצות בוראי שצונו במצות עשה מן התורה לאכול מצה בלילה הראשונה של פסח שנאמר: "בערב תאכלו מצות" [ובדרך פקודין (מצוה י"י) כתב דצריך לכוין גם טעם המצוה המבואר בתורה כמו שסידר בעל ההגדה שלא הספיק בצקם של אבותינו להחמיץ, עד שנגלה עליהם מלך מלכי המלכים הקב"ה וגאלם כדכתיב (שמות י"ב) "ויאפו את הבצק אשר הוציאו ממצרים עוגות מצות כי לא חמץ כי גורשו ממצרים ולא יכלו להתמהמה" וגו' וכתב (דברים ט"ו) שבעת ימים תאכל עליו מצות לחם עני כי בחיפזון יצאת ממצרים, ויכון גם הנני מקיים מצות חז"ל שתיקנו לאכול את הכזית מצה בהסיבה, דרך חירות לקיים בזה מצות וזכרת כי עבד היית במצרים כאילו אתה בעצמך היית עבד במצרים ונפדית ויצאת לחירות].
הרוצה לומר "לשם יחוד" על מצות אכילת מצה אומרה לפני נט"י, ויש אומרים לשם יחוד אחר הנטילה.

לו ללעוס שני זיתים בבת אחת יאכל תחילה הכזית של המוציא, שהיא מן המצה השלימה ויבלע כל הכזית בבת אחת, ומיד אחר כך יאכל הכזית של אכילת מצה, שהיא מהפרוסה, ויבלע בבת אחת, ובדיעבד אם אכל כזית אחת תוך שיעור כדי אכילת פרס, בין מהשלימה בין מהפרוסה, יצא.

שיעור הזמן של כדי אכילת פרס, הוא לא לשהות מתחילת האכילה עד גמר האכילה יותר משתי דקות, ואם קשה לו בכך יאכל הכזית לכל הפחות תוך ארבע דקות, אבל לא יותר מתוך תשע דקות.

נשים חייבות במצות עשה מה"ת של אכילת מצה כאנשים, ויזהרו לאכול הכזית מצה תוך זמן שיעור אכילת פרס ולכוין לצאת המצוה מן התורה. קטן וקטנה שהגיעו לחינוך חייבים לחנכם במצות אכילת מצה.

אם המצות שעל הקערה אין מספיקות כדי שיעור כזית לכל אחד מבני ביתו, יתן להם כזית ממצות שבורות אחרות שנאפו לשם מצות מצוה, ויוסיף להם חתיכה מהמצות שעל הקערה, [משום לחם משנה, ומשום לחם עוני שעונין עליו דברים הרבה].

חולה שאינו יכול לאכול כזית תוך כדי אכילת פרס, מותר לאכול מצות טחונות דק דק. לא טחון מערב יו"ט מותר לכתוש או לטחון המצות במטחנת יד, ואין צריך לעשות שינוי בכתישה או בטחינה. חל בשבת דיכם בשבת בידיים או בכלי שאינו מיוחד לדיכה, ויזהר בשעת אכילה

קידוש ה' בזכות חג הפסח (מתוך הגדת "תורת איש")

מספר הגאון רבי יצחק שלמה אונגר: בעיר מגורנו קאפוואר דרו כמאה ועשרים משפחות יהודיות. ביניהם עשרים ושש משפחות שלא הקפידו על שמירת שבת מחמת בורותם ובערותם, ואף היו פותחים חנויותיהם ביום השביעי, ביניהם היה אף יהודי פורק עול להכעיס, שהיתה לו חנות למכירת בדים והיה מחלל שבת בפרהסיא רח"ל.

בשובנו מבית הכנסת היה נעמד על פתח חנותו מבחוץ וסיגריה בפיו, להכעיס ולנקר את עיני העוברים ושבים, וברוב עזותו עוד איחל לכולם "גוט שבת, גוט שבת".

זכרני פעם אחת, הייתי אז כבן שבע שנים 'ואלו נאמנין להעיד בגדלן מה שראו בקטנן' (כתובות פ"ב מ"י), לאחר סיום התפילה הלכתי עם אבי הק' זי"ע וטליתו בידי, בצידו השני של הרחוב, משום שאבי ז"ל לא היה מסוגל לראות את עזותו, ולסבול את חוצפתו, של אותו 'רשע להכעיס'.

היה זה יום טוב הראשון של פסח, שחל בחמישי בשבת, הוא 'יום השוק', ואותו עז פנים עומד, כדרכו הרעה, על פתח חנותו מבחוץ, כשהוא דורס ומבעט בקדושת החג ברחובה של עיר.

בהבחינו בנו חולפים בעברו השני של הרחוב, קרא לעומתנו בזלזול מופגן, 'אונגר, אונגר בוא הנה', כך הזדעק לעומת אבי ז"ל, ללא שום תואר כבוד 'רב' או 'רבינער'.

אמר לי אבי, 'הבה ניגש אליו ונראה מה רצונו'.

משנגשנו סמוך לו, הזמין אותנו להיכנס לחנותו שהיתה מלאה קונים, וביתו יושבת על יד הקופה, הוא פתח את הקופה לעינינו, והוציא מתוכה בעזות מצח, חמץ ומצה, ואמר בהאי לישנא, 'חמץ ומצה', ונגס בשניהם כאחד

סיפור יציאת מצרים הוא כדי להכיר טובה לבורא על הניסים והנפלאות שעשה עמנו

עשר בניסן שנאמר "זכור את היום הזה" וכו' ועוד "והגדת לבנך ביום ההוא לאמר עכ"ל. הרי שתרתי איתנייהו, גם סיפור הניסים והנפלאות בפני עצמם, והוא מדין הכרת הטוב, ואח"כ כתב את החיוב לספר לבנים שהו מדין חיזוק האמונה. ואפשר דב' יסודות אלו קשורים אהדדי, דיסוד פעולת הכרת הטובה, הוא זה גופא שמשרישים את האמונה, לא נשארים אדישים לנוכח ההצלה והפדות, אלא דואגים להנחיל את הכרת האלוקות והשגחת ד' בנו ובבנינו ולדורות הבאים.

ולפי זה שפיר זהו המקום הראוי לפרשת ביכורים שכל יסודה הוא הכרת הטוב על חסדי ה' הפרטיים לכל אחד באשר הוא. והדרך להגיע להכרת הטוב השייכת לכלל ישראל ככלל, הוא ע"י שאדם יחוש את הטובות שמקבל מהבורא ית' בכל יום ובכל צעד ושעל ובכל ענין, ואת חיבתו והכרת תודתו לבורא שמטיב עמו, מבטא האדם בדיבור, ובמעשה של הבאת הפירות.

ובזה נבין את תוכן מזמור חג הפסח שהביע נעים זמירות ישראל, "אמרו גאולי ה' אשר גאלם מיד צר וכו' רעבים גם צמאים נפשם בהם תתעטף ישלח דברו וירפאם וימלט משחיתותם וכו' מי חכם וישמור אלו ויתבוננו חסדי ד'" (תהלים קז). והן הן הדברים.

(גאל ישראל - הגאון רבי גבריאל טולידאנו זצוק"ל)